

Discuții și opinii

CUANTIFICAREA ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ÎN PRACTICA ȘCOLARĂ

MATERIALE PENTRU LECȚIILE DE ISTORIE UNIVERSALĂ (PERIOADA 1789—1848)

LOUIS ROMAN

Preînnoirea istoriografiei se află în strânsă corelație mai ales cu concepția și metoda de cercetare ce-i stau la bază. Cotitura realizată în dezvoltarea istoriografiei românești după Insurecție a fost determinată, înainte de toate, de punerea ei pe o nouă temelie conceptual-metodologică, aceea a materialismului istoric. Prin aceasta, ramura menționată a urcat pe o nouă treaptă, ceea ce a adus frumoase realizări de azi. Aplicarea tot mai largă — în chip creator, multilateral — a materialismului istoric constituie calea principală a prosperării domeniului. Există însă și căi complementare, așa cum este, de pildă, perfecționarea vechilor tehnici de cercetare, precum și crearea unor noi. O largă aplicare în zilele noastre are, astfel, pe plan mondial, cuantificarea, exprimarea cifrică a fenomenului. La studiul istoriei, s-a început a se aplica în mod sistematic statistica mai ales cu începere de la sfârșitul secolului trecut, o contribuție de seamă aducând preocupările de istorie economică și de demografie istorică. Recunoașterea unanimă și răspîndirea largă le-a găsit însă de-abia în ultimele decenii.

Procedeu, de mare eficiență în cercetarea științifică, este valoros și în practica școlară, așa cum — mai ales cu referire la istoria universală post-belică — am mai avut prilejul s-o demonstrez („Caiet metodic de istorie“, [Nr. 2], 1971 ; „Studii și articole de istorie“, XIX, 1972). În cele ce urmează, notez câteva cuantificări privitoare la șase decenii de istorie franceză (1789—1848), când se petrec evenimente importante în istoria țării, avînd un puternic răsunset general-european, precum și urmări de mai largă respirație. Este motivul pentru care cursul de istorie universală le tratează în 5—6 lecții. La dispoziția profesorilor de istorie — precum și a unor colegi de alte specialități — se va găsi astfel un material bogat și interesant, de mare utilitate școlară.

Evoluția numerică a populației Franței în perioada amintită este exprimată de aceste date, care înlesnesc orientarea în cele ce urmează : în ajunul revoluției din 1789 — 26 mln. locuitori ; în 1800 — 27,3 mln. ; în 1815 — 29 mln. ; în 1830 — 32,5 mln. ; în 1850 — 34,9 mln. suflete.

În anii '80 ai secolului al XVIII-lea, starea I-a (clerul) cuprindea 130.000 de persoane (dintre care 60.000 de călugări), fiind alcătuit însă din pături cu o situație socială foarte diferită. O bună parte din preoții rurali erau săraci și proveneau din rîndurile stării a III-a. Aristocrația clericală însă (135 arhiepiscopi și episcopi, precum și stareții celor 1.100 mănăstiri de călugări

și 678 mănăstiri de călugărițe) avea venituri foarte ridicate; biserica deținea aproape 10% din teritoriul Franței. Nici starea a II-a (nobilimea) nu era omogenă, unii dintre membrii ei neavând stăpîniri funciare sau deținînd suprafețe limitate, alții însă (mai ales posesorii titlurilor înalte — duci, marchizi, conți, viconți) posedînd mii de hectare; în 1771, erau 70.000 de nobili (împreună cu familiile, în cifre rotunjite — 400.000 de suflete), dintre care 3.000 aveau amintitele titluri; nobilimea stăpînea aproape 30% din teritoriul țării. Starea a III-a cuprindea marea burghezie (arendăși ai veniturilor statului, bancheri, proprietari de corăbii și de manufacturi, negustori cu ridicata), o numeroasă mică burghezie (mici negustori, meșteri breslași, proprietari de mici ateliere capitaliste, meșteri cu ateliere casnice cuprinse în manufacturi de tip dispersat), preproletariatul încă puțin numeros (calfe, zilieri, ucenici, lucrători în manufacturi, hamali în porturi, mineri) și țărănimia (în majoritate oameni săraci). Predecesorii direcți ai proletariatului modern lucrau 14—16 ore pe zi pentru un salariu mediu de 17 sous, dar kilogramul de pîine costa 4 sous în anii cu recolte bune și adesea se scumpea cu mult. Din cele circa 25 mln. de persoane cît cuprindea starea a III-a, țărănimia reprezenta cam 22 mln.; din totalul valorilor create de țărani, aproximativ 50% reveneau monarhiei, iar alte circa 20% — nobilimii; aceasta din urmă își însușea însă — prin intermediul lefurilor, precum și pe alte căi — și o bună parte din exorbitantele sume, strînse de aparatul fiscal. Datele exprimă extrem de clar situația economico-socială care a generat revoluția și profesorul le va utiliza cu mare folos.

Cele nouă state ale Coaliției I-a au aruncat asupra Franței aproape 500.000 de soldați, împotriva cărora revoluția dispunea la începutul anului 1793 cam de 220.000. În martie, armatele franceze erau silit să părăsească Belgia, iar gen. Dumouriez trecea la inamic; în toamnă, intervenționistii înaintau pe toate fronturile (Barère declara în Convenție: „Republica este numai un mare oraș asediat”), iar în țară se desfășurau răscoale contrarevoluționare. Instaurarea dictaturii iacobine (răscoala pariziană din 31 mai—2 iunie 1793) și decretul din 23 august 1793 al Convenției Naționale („toți francezii sînt mobilizați în mod permanent pentru serviciul militar”) au adus însă în rîndurile oștirii încă 450.000 de oameni. La sfîrșitul anului, forțele armate erau alcătuite din 642.000 de persoane cu o puternică însuflețire revoluționară, cu un corp de comandă înnoit, avînd sprijinul masei poporului; ca urmare, răscoalele din interior sînt înfrînte, iar ofensiva republicană în Flandra și la frontiera răsăriteană pregătește marea victorie de la Fleurus (26 iunie 1794) care va readuce Belgia sub administrație revoluționară. Cifrele reproduse vor contura atît forța revoluției, cît și meritele iacobinilor; ele vor sublinia cu toată vigoarea rolul maselor populare în salvarea patriei.

Charta constituțională din 4 iunie 1814, introdusă în momentul revenirii Bourbonilor, reinstaura monarhia constituțională, dar pe o bază extrem de îngustă. Conform Chartei și legii electorale din februarie 1817, Parlamentul era alcătuit din Camera pairilor (cu membri numiți de rege, demnitatea fiind viageră și ereditară) și Camera deputaților. La alegerea acestora din urmă, puteau participa numai cetățeni în vîrstă de cel puțin 30 de ani, care plăteau un impozit direct de minimum 300 de franci; ca urmare, numărul alegătorilor

era doar ceva mai mic de 100.000. Dreptul de eligibilitate în Camera deputaților era condiționat de vîrstă (cel puțin 40 de ani) și cens (impozit direct de minimum 1.000 de franci); numărul celor aflați în această situație a variat în timpul Restaurației între 12.000 și 15.000 de foarte mari bogătași. Modificarea la 26 iulie 1830 a sistemului electoral se făcea în intenția de a reduce și mai mult dreptul la vot, burghesia industrială și comercială fiind total îndepărtată, puterea revenind în exclusivitate aristocrației funciare. Introducerea în lecție a datelor de față ușurează mult reliefația îngustimii bazei sociale a regimului și, *ipso facto*, înlesnește înțelegerea inevitabilității și caracterului revoluției din iulie 1830.

Analiza vestitelor acțiuni ale muncitorilor din Lyon (1831, 1834) nu se va putea dispensa de aceste cifre. În marele centru al mătăsii și catifelei precumpănea producția manuală. Cam 800 de mari negustori dădeau materiale spre prelucrare la aproximativ 8—10.000 de mici meșteri-patroni (pose-sori de 4—5 războaie de țesut), care erau organizatorii nemijlociți ai producției. În atelierele acestora, precum și în munca la domiciliu erau antrenați la producerea mătăsii vreo 30—40.000 de lucrători. Ziua lor de lucru era foarte lungă, în zilele de vară muncind chiar de la 3 1/2 dim. și pînă la miezul nopții; la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea, în comparație cu începutul veacului, salariile se micșoraseră de 2,5 ori, cauzele economice ale fenomenului rezidînd în concurența pe piețele internă și externă ale mătăsii, depresiunea pe piețele europeană și americană, lenta introducere a mașinilor în industria textilă lyoneză.

Dezvoltarea industriei în anii monarhiei din iulie și creșterea pauperizării la sate au determinat sporirea importantă a rîndurilor orășenimii în general și ale proletariatului în special: în 1801 populația așezărilor urbane reprezenta 16%, iar în 1846 — 24,5% din totalul locuitorilor țării (creșterea cea mai rapidă a numărului orășenilor are loc în anii 1836—1846); în 1846, din cei circa 1 mln. de locuitori ai Parisului, aproape 1/3 erau muncitori și meșteșugari. Salariul real al muncitorilor scădea continuu; ziua de muncă era în medie de 12—13 ore, dar în unele locuri (în minele de cărbuni, de ex.) se ridica la 15—16 ore și chiar mai mult; legea din 1841 stabilea ziua de muncă de 8 ore pentru copiii de 8—12 ani și de 12 ore pentru adolescenții de 13—16 ani (în practică însă, prevederile erau prea puțin respectate). Lucrînd și trăind în condiții extrem de grele, clasa muncitoare franceză a creat însă o industrie modernă (în anii '10—'20 ai secolului al XIX-lea, producția de fontă a crescut de trei ori; la 1819 ea era de 112.500 t., iar la 1842 — de 339.456 t. etc.), a dezvoltat o rețea de transport, aflată în continuă expansiune (în 1831 căile ferate aveau o lungime totală de 38 km., iar în 1847 — de 1.837 km; între anii specificați au fost realizate canale navigabile cu o lungime de 1.440 km. etc.), a ridicat numeroase construcții ș.a.

La mijlocul veacului, proprietăți funciare mari (peste 140 ha) erau deținute de circa 100.000 de indivizi, iar proprietăți mijlocii (între 35 și 140 ha) — de vreo 350.000. Din cei aproximativ 3,75 mln. de țărani posedînd în medie 5 ha., cam 1,25 mln. aveau mai puțin de 2 ha.; veniturile țărănimii erau cheltuite în proporție de 2/3 pentru acoperirea dobînzilor la datoriile contractate (în valoare totală de 11 mld. franci), precum și pentru plata

impozitelor (300 mln. franci anual). În anii '40, sărăcia apărea în lumea sate-lor ca un fenomen de masă, cauzele constând în fărâmițarea tot mai accen-tuată a proprietății funciare, creșterea continuă a sumelor plătite marilor pro-prietari agricoli de către micii arendași, marile impozite directe și indirecte percepute de statul burghez, lichidarea rămășițelor pământurilor comune etc. Așadar, fenomenul era generat de rînduielile capitaliste, pe cînd sărăciea țără-nimii în ajunul anului 1789 era determinată de rînduielile feudale. Cu toate condițiile grele de existență, prin munca țărănimii, a lucrătorilor agricoli, în anii 1830—1848 are loc o însemnată dezvoltare a producției, iar suprafețele cultivate cresc cu 1 mln. ha.

Prin revizuirea Chartei în momentul instaurării monarhiei din iulie (Constituția din 14 august 1830), precum și prin unele legi ulterioare, a fost redusă autoritatea Camerei pairilor (demnitatea de membru rămînea viageră, dar ereditatea ei era lichidată, micșorîndu-se, astfel, independența adunării față de guvern); censul de eligibilitate pentru Camera deputaților a fost scă-zut de la 1.000 la 500 de franci, iar vîrsta minimă a deputaților de la 40 la 30 de ani; censul electoral a fost micșorat de la 300 la 200 de franci (pentru membrii *Institutului* și ofițerii pensionari — la 100 de franci), iar vîrsta mi-nimă a alegătorilor de la 30 la 25 de ani, în urma cărui fapt corpul electoral a crescut în 1831 la 166.000 de alegători. Dezvoltarea puternică a capitalis-mului în anii '30—'40 (capitalul investit în întreprinderile comerciale și in-dustriale a sporit de la 30 la 45 mlrd. franci) a dus la creșterea rîndurilor îmbogățiților, drept pentru care numărul alegătorilor în 1846 s-a ridicat la 241.000 de persoane, ceea ce era totuși extrem de puțin în comparație cu totalul locuitorilor. Cuantificarea, întrunind astfel date asupra evoluției eco-nomico-sociale a Franței în anii 1830—1848, este de natură a prezenta mai pregnant caracterul de clasă al regimului politic al monarhiei din iulie, cauzele revoluției din 1848 și mersul evenimentelor în deceniile următoare.

Introducerea largă în lecții a unui material bogat și interesant se înca-drează în efortul general al cadrelor noastre didactice de modernizare a cursurilor, constituie un aport la transpunerea în viață a documentelor Ple-narei C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973 și ale Congresului al XI-lea al partidului referitoare la dezvoltarea pe mai departe a învățămîntului în țara noastră.

Microbibliografie: K. Marx, *Capitalul*, I; *Culegere de texte pentru istoria universală. Epoca modernă*, coord. C. Mureșan, I, București, E.D.P., 1973; *Histoire de la France*, dir. G. Duby, II, Paris, 1971; *Histoire de France*, dir. M. Reinhard, II, Paris, 1954; *Manual de istorie universală*, I/1—2, București, 1970—1971; *Metodičeskoe posobie po novoj istorii...* (1640—1870), red. A. V. Efimov, I, Moskva, 1970; M. R. Reinhard, A. Armengaud, *Histoire générale de la population mondiale*, Paris, 1961; *Vsemirnaja istorija*, red. E. M. Jukov, V—VI, Moskva, 1958—1959.